

Nyelvészeti módszerek és irányzatok, bibliai és rabbinikus héber

BMA-HEBD-111, P/TÖ/HB-1, BBV-101.51, BMVD-101.78

Biró Tamás

2015. május 12.:
Generatív nyelvészet

- Coursera?

Marc van Oostendorp (Universiteit Leiden):

Miracles of Human Language: An Introduction to Linguistics

<https://www.coursera.org/course/humanlanguage>

- Projektek?

- Feedback nekem!

Mai napra feladott irodalom

Generatív nyelvészet

A generatív nyelvészet kontextusa

- Első számítógépek + hidegháború = számítógépes nyelvészet.
- 1950-es évek: formális nyelvek elmélete és automataelmélet:
 - A programozási nyelvek matematikai megalapozása.
 - Emberi nyelvek modellezése.
 - Valószínűségi megközelítések (Markov-modellek) Chomsky-féle kritikája.
- A strukturalizmus és a behaviorizmus „kifulladás”.
- 1960-as évek: kognitív forradalom (pszichológia, számítástudomány, filozófia, nyelvészet, antropológia... később agykutatás, képalkotó eljárások, stb.)
 - Agy : biológiai jelenség => kísérleti módszerek, agyi képalkotó eljárások, ontogenetika és filogenetika, kóros esetek...
 - Elme : adatfeldolgozás => formális/számítógépes modellek, ipari alkalmazás (v.ö. mesterséges intelligencia, nyelvtechnológia...)

Generatív nyelvészet

– a szó tág értelmében, klasszikus megközelítésben

A nyelv, mint az agy/elme terméke:

- A nyelv, mint az agy terméke: pszicholingvisztika, neurolingvisztika.
- A nyelv, mint az elme terméke: egy komputáció eredménye
 1. Adatstruktúrák = reprezentációk
=> első körben strukturalista fogalmak átértelmezése komputációs kontextustban
 2. Műveletek, amelyek manipulálják az adatstruktúrákat
 3. „Össz-architektúra”: műveletek sorozata (program, algoritmus)
Például /mögöttes reprezentáció/ vagy logikai forma leképezése [felszíni reprezentáció]-vá.

Mai órára: kompetencia és performancia

- Noam Chomsky (1965). *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge MA: MIT Press, pp. 3-4.
- Monica Macaulay (2006). *Surviving Linguistics: A Guide for Graduate Students*. Somerville, MA: Cascadilla Press, pp. 35-38 (on plagiarism).
- Ray Jackendoff (2007). *Language, Consciousness, Culture: Essays on Mental Structure*. (Jean Nicod Lectures) Cambridge, MA – London, UK: MIT Press, pp. 25-38.

Jackendoff: a korai generatív nyelvészet alappillérei

- Mentalism:
 - Knowledge: whatever is in speakers' heads that enables them to speak and understand their native language(s)
- Combinatoriality:
 - Hogyan lehet végtelen nyelvet generálni véges eszközökkel?
- Acquisition:
 - Hogyan képes minden gyermek bármely nyelvet gyorsan elsajátítani?
- Deep structure would be the key to the mind – „broken premise”
 - Nem, generatív szemantika nem működött. Visszatérés a nyelvtaníráshoz.
- Syntactocentrism
 - Mai napig megosztja a generatív nyelvészeket

Noam Chomsky:

Aspects of the Theory of Syntax (1965)

Linguistic theory is concerned primarily with an ideal speaker-listener, in a completely homogeneous speech-community, who knows its language perfectly and is unaffected by such grammatically irrelevant conditions as memory limitations, distractions, shifts of attention and interest, and errors (random or characteristic) in applying his knowledge of the language in actual performance. This seems to me to have been the position of the founders of modern general linguistics, and no cogent reason for modifying it has been offered. (pp 3-4)

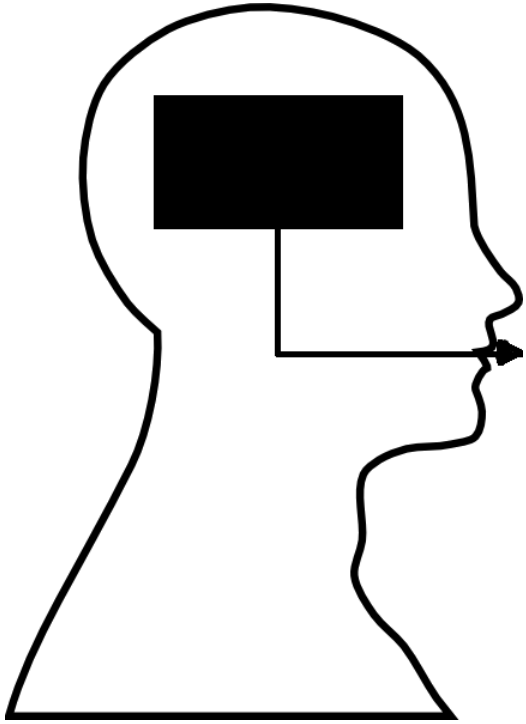

A nyelv és beszélője

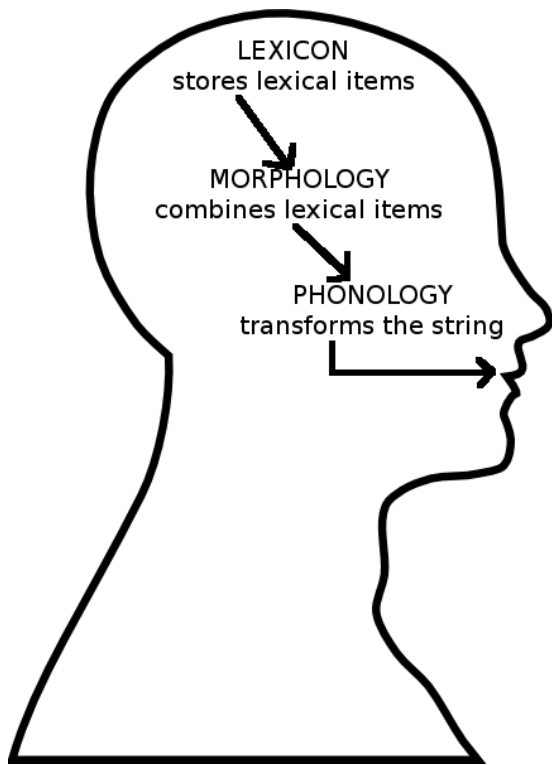
Hagyományos, valamint modern, korpusz-alapú nyelvészet: egy korpuszban (szent könyvben, irodalmi klasszikusokban, beszélt nyelvi korpuszban, újságkorpuszban...) található nyelvi adatokra fókuszál. A nyelv leírása, modellezése szempontjából a szöveg szerzője másodlagos.

Behaviorizmus: a beszélő agyában egy fekete doboz van, amely bemenetekre (ingerekre) kimenettel (reakcióval, viselkedéssel) reagál.

Generatív nyelvtan: a cél a beszélő agyában lévő fekete doboz felnyitása, belső szerkezetének, összetevőinek, működésének a megértése.

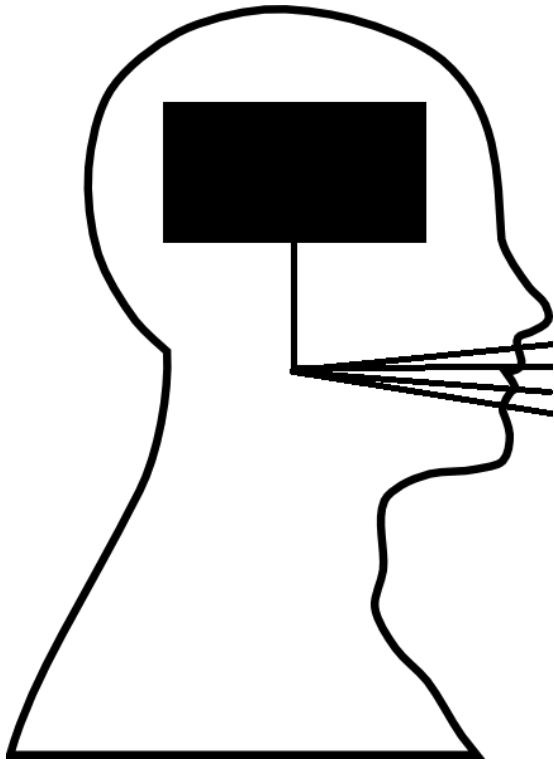

Lexicon: stores lexical items

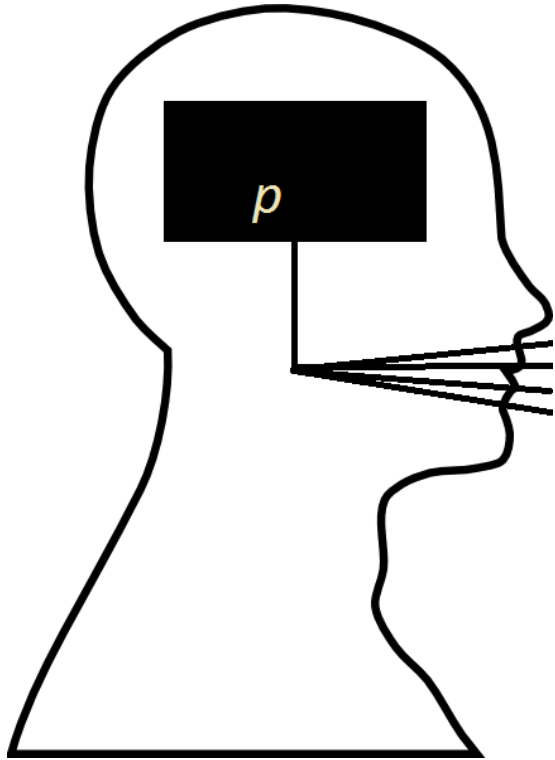
Morphology and syntax: combines lexical items

Phonology: transforms the string

Variáció a nyelvben: több kimenet is lehetséges. A variáció klasszikusan szabad variáció (például *dzsungelban* ~ *dzsungelben*). De vajon idesoroljuk a performanciahibákat (például *férfivel*) is? És mi mást? Például a stiláris és dialektális különbségeket? Hol a határ a variáció egyes típusai között? Egyformán akarjuk modellezni ezeket a típusokat?

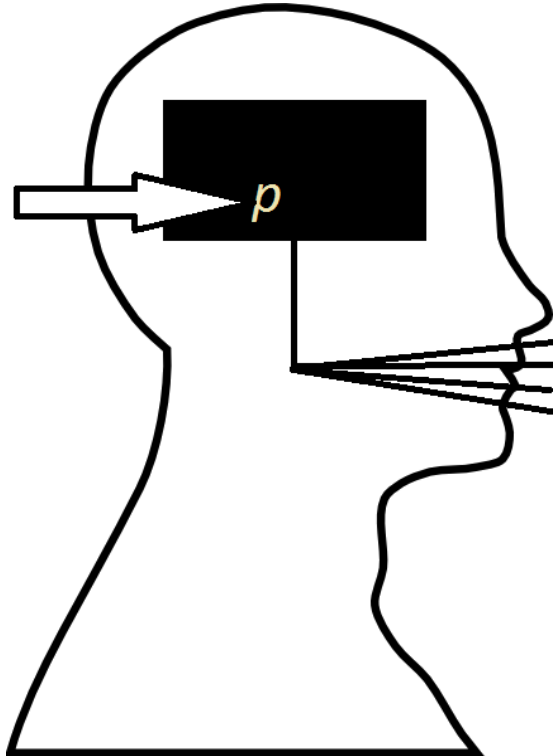

Stochasztikus (probabilisztikus) nyelvten: Nem csupán kvalitatív módon leírjuk, modellezzük vagy magyarázzuk a variációt, hanem a kvantitatív arányok is fontosak. A stochasztikus nyelvten egy vagy több p valószínűségi paramétert is tartalmaz.

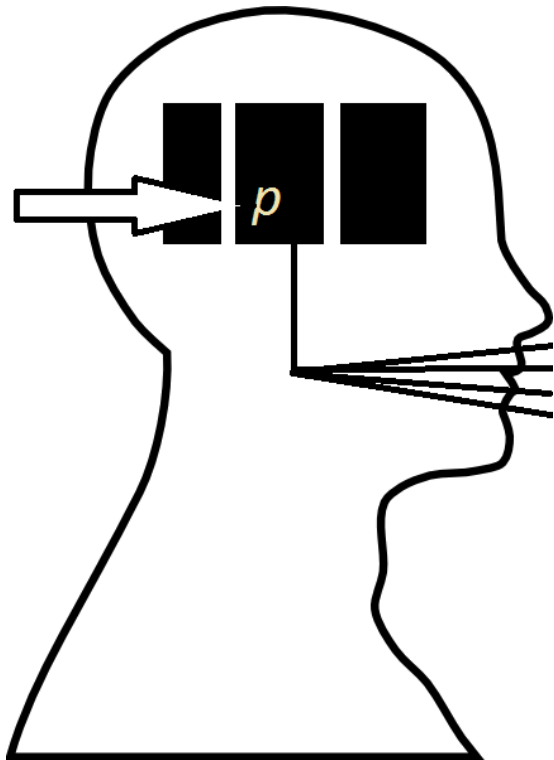
A sztochasztikus nyelvten paraméterei mitől függenek?

A bevezetett valószínűségi paramétert vagy paramétereket – és ennek következtében a produkált alakok eloszlási arányát is – külső tényezők (például a stílus, a kontextus, a beszédtempó) határozzák meg valamilyen módon.

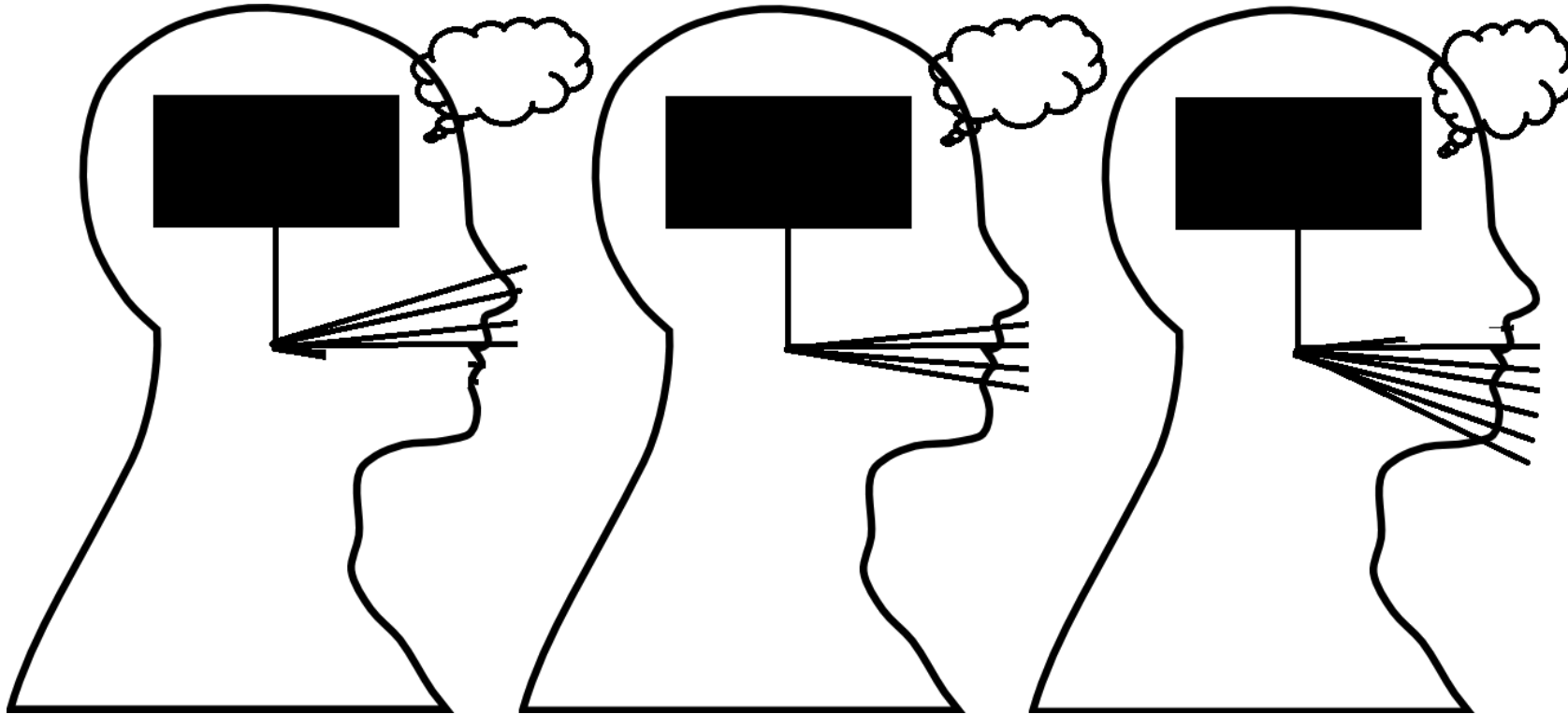

Több nyelvtan egyetlen beszélő agyában: Egyetlen beszélő lehet, hogy nem egy, hanem több mentális nyelvtannal is rendelkezik. Például mert többnyelvű. Vagy mert egy nyelv több változatát (például dialektusát) is ismeri. Vajon a formális és az informális nyelvet is különböző nyelvtanokkal kell leírunk?

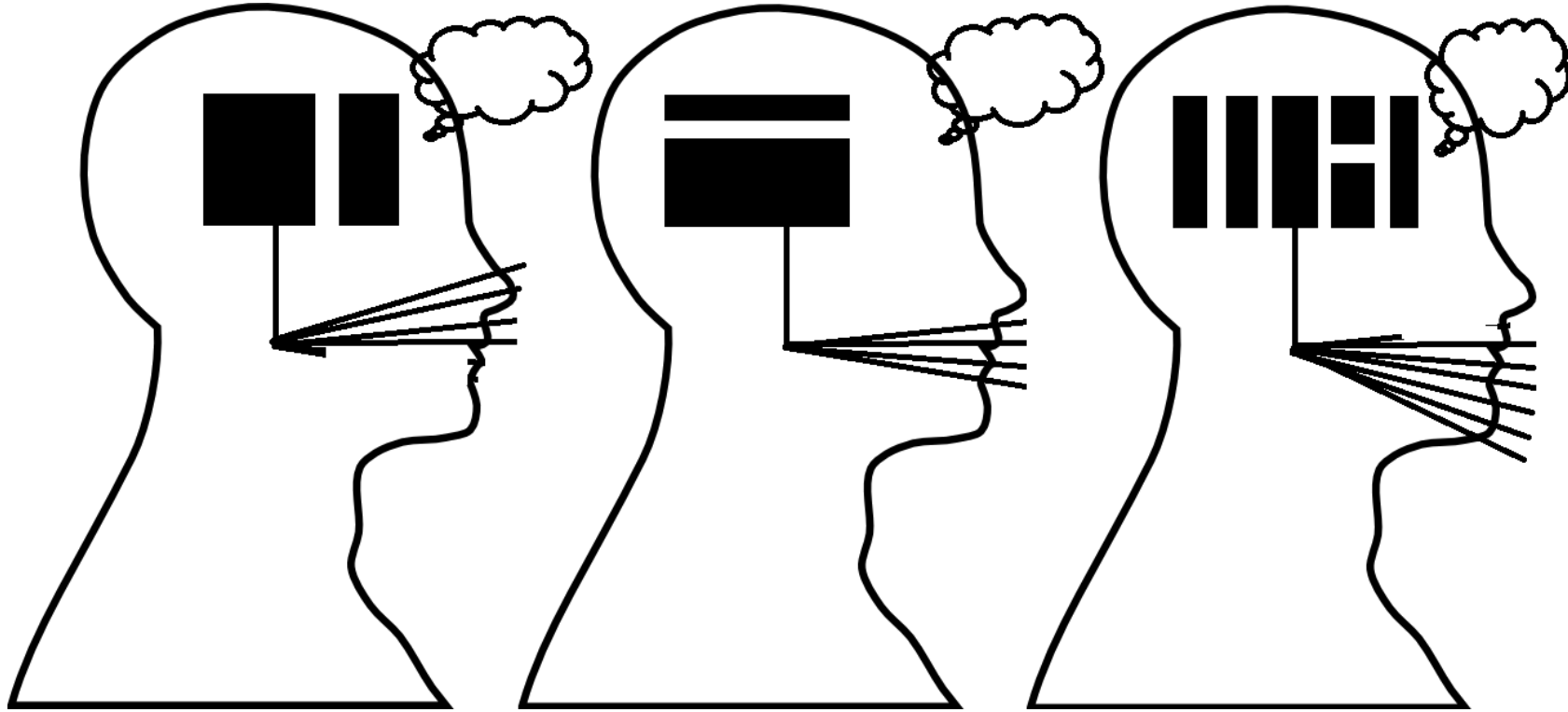
Ha például informális kontextusban, szóban, másként ragozzuk az *ik*-es igét, mint írásban, akkor két nyelv van az agyunkban, amelyek csak egyetlen apróságban különböznek?

Beszélőközösség/nyelvközösség: Egy beszélőközösségben/nyelvközösségben sok beszélő van jelen, akiknek a mentális nyelvtanai kisebb vagy nagyobb mértékben különbözhetnek egymástól. Ha minden beszélő csak egy alakot használna, akkor is sokféle alak eloszlását figyelhetnénk meg közösségi szinten, például egy korpuszon. A beszélők társadalmi-gazdasági helyzete, iskolázottsága, etnikai, vallási, politikai identitása is összefügg ezekkel a különbségekkel.

Többsnyelvű társadalom: A társadalom tagjainak a nyelvtana – benne az egyéni (idiolektus) szintű variáció – bármely fentebbi modellel elemezhető. Különösen érdekes eset az, amikor az egyes tagok is többsnyelvűek, még hozzá nem ugyanolyan módon többsnyelvűek.

*Viszlát
és köszönöm a féléves figyelmet!*